

11. fejezet

Kata minden alkalommal, mikor Lóri akaratának enged, – gyakran, mert nem akar szülei előtt veszekedni, nem akarja, hogy sírásának hangja felkorbácsolja az anyja szívét, ökölbe szorítsa apja kezét; hát jól van, legyen, ahogy Lóri akarja, akinek ugyan tapasztalata sok mindenhez nincs, akarás annál több van benne, és határozott érzék, hogy a dolgok rosszul, vagy nehezen menjenek, vagy legalábbis félig el legyenek rontva, de az mégis jó, mert az ő akarata érvényesült – tudja: ennek véget kell vetni. A piti, kicsinyes dolgoknak, amiket lehetetlen jónak látni, ha egyszer rosszak; a mázgásra festett asztallábnak, amire csak fölényes „mit képzelsz az öreg, jó az ahogy van” a válasz; de nem jó, mert egyenetlen, mert csúnya, mert csak pénzkidobás, mert minden így és így egymás után. Ennek véget kell vetni! Ez nem mehet így a végtelenségig.

Kata alig állt munkába, mikor hozzákezdett a ház átépítéséhez, maga intézett mindent, adogatta a téglát, cserepet. Lóri ilyenekre nem képes, ha valami tényleges munka van, rögtön valamibe kifogást talál, vagy inkább keres, megsértődik, kivonul, ráhagyja Katára az egészet. Aztán a végén fölényesen bírálgat. Kata hallgat. Egyre mélyebb és hidegebb ez a hallgatás.

Most, ez a temetés valamit felszakított, talán, ha kimehet a temetőbe, egészen másként zajlik benne minden. Ám az a kényszerűen alakult itthon maradás, aminek félig örül, félig lelkiismeret furdalása van miatta, ez felkavart valamit az idő mélyéről, és az ellentétes érzelmek mögött kezd megerősödni egy szándék, amiről még nem tudja pontosan mi, és mikorra érik be.

Másként kell csinálni ezt az egészet! Letenni, ami elmúlt. Ebbe beleborzong, és a borzongás átmelegszik egy

rövid hidegrázásba, aminek semmi esti oka nincs, annál több a lelki.

Egészen határozottan és élesen látja, amint Lóri rágyújt, hosszan és komódosan forgatva a cigarettát és az öngyújtót, teljesen olyan, mint annak idején Imre, vagy kereszt, a Zsazsa nénje férje. Hideg döbbenet kíséri a felismerést, ennyire számítottak ezek a gyerekkorban látott mozdulatok, ennyire ezek lettek a férfiakról elképzelt viselkedés képfoszlányai? Vajon ezt látta, vagy nem látta Lóriban, mikor megismertek?

De hát az én apám nem dohányzik! – kiált fel benne a gondolat, és olyan, mintha ki is mondta volna. Berti nem dohányzik. Berti néha borozik. Vénségére többet, hangosabban, mint kéne. De Berti nem dohányzik. Mégis ez a mozdulat, az időt rabló, az időt töltő, az épp semmit tevő ember mozdulata bújt el Lóri rágyújtásában. „Ennyi jár nekem”, mondták a munkatársak, mikor leültek cigarettázni, s közben természetesnek vették; aki nem szív, az dolgozhat tovább, helyettük is; mikor Lóri rágyújt, abban is van valami ki nem mondott „nekem is jár”.

Kata emlékeiben minden öngyújtó-kattanásban, gyufa-sercenésben, amit cigaretta meggyújtása előtt hallani tudva-tudatlanul benne van Imre, ahogy a patak partján, ráérősen dohányzik – a kislány Kata főleg ott látta, horgászás közben –, kereszt öngyújtójának csattanása, amikor ebéd után rágyújt, újságot olvas, és keresztbe rakott lábbal hátradől a fotelban – igen, ez a leggyakoribb emlék róla is. Az asszonyok végzik a háztartási munkákat, Mariska a maga módján mindent, mintha férfi-nő lenne egyszerre; és Zsazsa sokáig a háztartást: hol biztosan, hol bizonytalanul rebeg az érzés;

mindennek így kell lenni, és ez az élet örök rendje. Mariska, Zsazsa, Erzsike, és mind a többi asszony.

– Mi pont ezt csináljuk! – kiált bele Kata az üres házba, ahol senki nincs, hogy felelne rá valamit: csak épp, hogy azt; vagy annyit: ez a mai nap hangulata; vagy bármit, ami feloldaná a visszhang nélküli kiáltás utáni csendet.

– Mi mind, Lizi, Anka lányai, az összes nő, akit csak ismerek. Én is! Én is! Csak ezt.

Lizi hosszan törölgeti a kocsi nedves nyomát az előszobában, benn a nagyobbik gyerek játszik az apjával, Frédi magyaráz valamit, a gyerek meg egyre kérdez, és közben fel-felkaccan, tetszik neki a dolog. Kiemeli a kicsit, beviszi a szobába; csupa gyors mozdulat: tiszta pelenka, kézmosás, papíztatás. Nem múlnak az előbbi gondolatok, Mariska emlékképei beleszövődnek e jelenbe; hallja, amint az asszony vigasztalja, mikor ezzel a kisebb gyerekekkel teherbe esett, és kétségbeesetten elsírta bánatát a szomszéd néninek: Sok örömed lesz benne, meglásd! – mintha csak most mondaná, de hol az a szív, ami ezeket a szavakat kimondatta, hol az a száj, ami kimondta. Minden elmúlt. Mariska magával vitte a titkon bevallott sok csalódást, amit akkor azt hitte; sose fog ő maga Perjési Lizi megérteni, hogy miért pont ennek az asszonynak mondta el legbelső titkait, házassága keserves sorát.

Most elmúlt vele a később felébredt félelem, hogy esetleg az ő életét kibeszélik. Bár erre semmi oka nem volt, mégis kicsit félt tőle. Annyira szerette Frédit, mikor összeházasodtak, hitt benne, hogy az utcában még említeni sem merte senkinek, hogy ez a házasság más lett, mint aminek várta. Csak Mariskának. Mariskában pedig akkorra kiteljesedett egy belső élet, amiben nem volt

helye pletykának. Talán a sorsa miatt. Lizi szíve nagyot dobban, beleborzong, hogy vajon ő maga is be fogja járni napi bosszúságai, kínjai során, ezzel a kifele tökéletes, belül emésztő házassággal azt az utat, mint Mariska? Ugyanúgy egyedül marad, öregeen betegen? Vajon ez a törvényszerű? Hisz szinte mindenkivel valami hasonló történik a rokonok, jó ismerősök között. Mivel lesz jobb a sorsa, csak azért, mert neki vannak gyerekei. Mariska magtalansága, az ő gyerekei. Hova lesznek ezek a gyerekek harminc év múlva, vagy csak akár húsz év múlva. Akarnak-e tudni az öregedő szülőről? Vagy ezek is követelődzövé válnak, és édes gyerekként pont olyanok lesznek, mint Anka? De hát Anka nem is, csak most ebben a pillanatban tűnik olyannak. És ő, akiről mindenki azt gondolja, hogy neki milyen jó sora van; itt a nagy ház, szép bútor, sok ékszer, az apja mindenben a kedvét keresi, a férjéről azt gondolják, művelt, kedves ember, aki dédelgeti a családját; ő maga vajon így akart-e élni? Hol van az ifjúkor számos munkában, csípős verítékben elvesztett, összetört napja, a rengeteg dolog, amit ugyanúgy végzett, mintha fiúnak születik. Géza apu sose gondolt bele: ez lánygyerek. Bírja-e azt a nehéz munkát? Kell-e annyit törődni, állandóan dolgozni, s még ünnepkor is... mert régen, mert akinek van az dolgozik, mert csak ebből lesz a forint, mert, mert...

Elmúlt. Ez is temetés. Rosszabb, mint a mamáé, a Mariskáé, ez élve temetés, a későn felismert elvesztegetett idő, a megcsalt, másnak elhitt-elhíttetett életmód, talán maga az élet elvesztett éveinek temetése.

Belehasít az idő, borzón, belülről jövő nagy hideget érez. Dobhártyájában lüktet a vér, úgy hallja, mintha rögök koppannának, mintha a lelke, az élete levezett idejére koppannának az időt temető göröngyök,

egyre takarva, távolítva a visszahozhatatlan, a megismételhetetlen semmibe veszett éveket. Nyeli a könnyeit. Ezért megszületni sem volt érdemes.

Ölében ringatja a gyermeket, hátát a fotel támlájához nyomja. Az elégedetten szuszog, néha felnéz, Liziben meglágyulnak az előbbi kemény gondolatok. Hessegeti a jövő sötétre festett képeit. Frédi szokatlanul gyengéden veszi át tőle a kicsit, még ringatja egy darabig, aztán beteszi a kiságyba. Leül Lizi mellé, és természetesen, gyengéden kezébe veszi az asszony kezét, mint régen, még az udvarlás idején, és azt mondja: kész a vacsora. Ma én mosogatok el. Gyere át a másik szobába! Ma délután a Tesó egész jól megtanult sakkozni.

Tesó, a nagyobbik, iskolás gyerek a küszöbön áll, és lesi, hogy az anyjának bemutassa az új tudást. Szemében győzelem csillog.

Lizi végignézi, ahogy a parti elindul, és a gyerek igyekezete átragad az anyára, hátra tolva az előbbi szorongató gondolatokat. Liziben megvillan a büszkeség: talán örömét leli a gyerek a logikai gondolkodásban. Frédi fel-félpillant, szemük összevillan. A gyerek két kezére támaszkodik, alaposan meggondolja a következő lépést.

Port kavarr az északnyugati szél, megfordítja a levegőben, élesen belevágja a hídon áthaladó szemébe. Megszokott a lépés, ismeri a talp az utat, minden hajlatát, repedését, az aszfaltban lévő lyukakat, gyűrődéseket. Emelkedik a láb, vagy tíz lépés után tisztul a látás. Lizi felváltva pillog és törölgeti szeméből a port. Ez állandó. Ez a szél, a kavargó por, az esernyőt kifordító levegőáramlat, ferdén, megállíthatatlanul ömlő eső, hó, mindez változatlanul megmaradt. Annyira nem lehetett a

helyet, a közvetlen környéket átalakítani, hogy a szél iránya valami ellent kapjon, megszelídüljön. Kopog a nő lába alatt az aszfalt, halad az utcába, megy vele, mellette a házsor.

Pusztá semmi lett a valamikori szántókból, helyüket feltöltötték, elegyengették; a sekély, állandóan bűzös patakág, ami a városi szennyvizet szállítja kimélyítve, kővel kirakva a medre, sokszorosán szűrt, tisztított benne a víz. Zöldell a fű a mederoldalon, a város felőlin hatalmas, bekerített hely a panelházaknak szeméjténeke; onnan kifújja a szél a műanyagdarabokat, mikor jól megkavarja elárasztja a környéket a nejlonzacskók, szatyrok és csomagolók szájalmas színes hada. Ez a szél még nem elég erős, hogy feldobálja, szétszórja a szemetet.

Döngölt, sárgászöld kavicsal megszórt az északnyugati oldal, betemetve a dús szántók helyét. Hetente háromszor itt, és a másik oldalon, a valamikori Zöldi-kert helyén nyüzsög a piac. Aztán csend. Szemetet szedő munkások, bekerített üres terület.

A híd utáni első ház, a valamikori Babérosi-porta helyét benőtte a perje. Az öregember halála után évekig elhagyottan állt, senki nem változtatott rajta, a fiú, aki örökölte a névvel együtt, nem jött, vagy csak ritkán, annyira, míg lekasálja a gázt. Bedőlt a ház déli végéhez toldott istálló, jászolának faanyagát elhordták a tüzelőt keresők. Várt a ház, míg az elhanyagolt, bontási anyaggal telehordott területet kibérelte egy élelmes ember; terepet rendezett és megnyitotta a piacot, hozzávéve a Babérosi házat, amit hamarosan lebontatott, s helyébe felnőtt a fű.

A második házban felnőttek a gyerekek; a férjes, gyerekekkel megsaporodott lány néha hazajött, olyankor gyerekricsaj, hangos nevetés hallatszott ki a

kerítés mögül. A többi, egyforma napon jöttek-mentek a lakók, dolgoztak, és pergették a napokat, csendesen, néha hangosabban.

Aztán a másikban, ahonnan a Busák elköltöztek valahova az Alföldre, azóta se sokat hallani felőlük; ismétlődve, önmaga groteszk képét vissza-visszajátszva zajlik az élet.

Perjési Géza átköltözött a hátsó, kisebb házba, a keleti oldalon lévő hosszú, többrendbeli házat lebontotta, átépítette, és beköltöztette Lizit, akinek megsaporodott családja néhány évig belakta a tágas, új házat; aztán mikor a gyerekek megcsaládosodtak, itt is csend lett.

A túloldalon részben a vízszabályozás, aztán a városrendezéskor kihordott törmelék betemette a Zöldi-házat; lakói évekkal ennek előtte kihaltak; a mellette lévő Pici földet is hatalmas bontási törmelék-buckák fedték, míg az egyik lányunoka férje lett a piacos, aki először ezt a területet, majd a Babérosi házat és a közvetlenül körötte lévő földeket megvásárolta.

Lent, az utca hajlatában, ahol az kelet-nyugati irány egyértelműen északira fordul, és vele fordul az utca hangulata; eltűnt, semmibe lett a Molnárék kicsi háza. Béla elköltözött, a testvérek ezt a telekrész átadták csekély pénzért a Vízügynek, akitől, kihasználva az alkalmat, megvette a piacos ember, és a maga részéhez kerítette.

Vasó néni halála után a házra pár napig ki volt téve: EZ A HÁZ ELADÓ. Senki nem jelentkezett, sőt a szomszédok szerint a lány igen drágán adja a házat. Aztán, mikor a temetés után két nappal fordultak ki a Ladával az hídon, nem volt mit várni, a mamát eltemették, őket viszont a munkahelye sürgette vissza Pestre; a híd másik oldalán megállította őket az öregebb Koleszár fiú, és készpénzben letette a ház árát. Egy

feltételhez kötötte: ami a házban van, az kell neki, a régi bútorok, de főleg az a könyv, amiben a város iparosai vannak feljegyezve; abban a könyvben volt Vasó bácsi neve, lakcíme, és mellette az; hentes és mészáros mester. Ez a könyv mindenképp kellett Koleszárnak, mivel maga is ezt a szakmát választotta – szerették a környéken, mindenki őt hívta, ha valami vágás volt – és a férfi titkon remélte, egyszer ő maga is szerepel egy hasonló iparosjegyzékben. Addig meg jó ránézni, hogy megbecsülik a szakmát. A szobában elcsomagolva, tartotta a szekrény egy biztonságos zugában, s igen kevés, kivételesen megtisztelt embernek mutatta meg.

Lakót is vett egyben, Ancikát, aki a ház első, kisebb részében bérelte a lakrészt már vagy harminc éve. Évekig békességben voltak. Ancika halála után hiába jöttek a csekély személyes vagyont képező holmikért a rokonok, az asszony mindent a kisebbik Koleszár kislányra hagyott, akit gyakran dajkált utolsó éveiben.

Katáék háza, amit valójában béreltek a nagynéni anyósától, az is Pesten talált újjgazdájára, vagyis Katára, mivel a tulajdonos ott lakott és odament megvásárolni a romosodó épületet. Kata kitartóan építgette, míg valóban ház lett belőle.

Évekig állt elvadult növényeivel magára hagyva a Szaxon-kert. Aztán váratlanul új tulajdonos jött, aki épített, és beköltözött. Hangos zenéjével, éjszakákba nyúló zajos társaságával nehezen szokta meg az utca kimondatlan rendjét, ám az idő haladtával valahogy beleilleszkedett a régiék csendjébe.

Mariska és öreg Anka háza zárja a sort. Több átalakítás után, felújítva, öreg Anka halála után benne maradt a két lány; mindkettőnek jó volt hazajönni, jó volt, hogy volt hova jönni, abba, ami az övé. A másik oldalon,

a Szaxon kert felőlin, néhány évig Mariska mostoha unokája lakott a férjével, aztán elűzte őket a városból a más utáni vágy, azóta az a híre, igen jól járták a költözéssel. Új tulajdonos lett, a beköltöző fiatalok átalakítottak, hozzáépítettek.

Szemben, a patak partjának udvarával simuló házsorral ellenben: a Bereckiék földje, amit a testvérek darabokra osztva művelnek, legjobban tán a Bécie terem, az folyton itt ül a kicsi faházikóban, túrja a földet, vagy csak nézelődik. A Berecki tábla után gazzal, akác-süvölvényekkel felveve a Babérosi föld utolsó darabja, olyan jó bő házhelynyi, amit a Babérosi fiú, egyelőre megtart.

Piac déli és nyugati oldalon. Egyik piac a másik után alakult; végül jobb, mint a földbuckák, törmelékek, titkon lerakott és a város belsejéből kihordott szemét, vagy a nyári szipósok társasága. Bekerítve, takarítva felszórva apró kavicssal.

Elza maga mögött hagyja a várost, a forgalmas utcákat, s itt, ahol messze van a fő utca zaja, valami csend költözik a gondolataiba, mire hazaér, kinyitja a kaput, a kulcs ma is belülről van a zárba, vékony ujjaival benyúl a rács közt, elfordítja, és belép az udvarra. A kutya ott ül a kapu előtt, illetéktelennek nem ajánlatos ezt a kulcsfordítást megpróbálni.

Beton alapon, mintát kiadó keskeny deszkákból áll a kerítés, beül fenyősor, ami sövény gyanánt fogja fel az utca porát, takarja a kíváncsi szemek elől az udvaron lévőt. Ma még alig két métereseek ezek a fák, s ha jön vagy két-három esős nyár, meg egy kis pétisó rásegít, akkor eléri a várt nagyságot. Beljebb fű, rengeteg dísznövény, térválasztónak drótrácsra futtatott klemátisz. A másik, felső bejárat kapuja zárva. Valamikor gyakran nyílt, de

mióta átköltöztek az új házba, az öregek lezárták a kaput. Belül, a zárt kapu mögött hatalmas csemegezőlő-lugas, engedelmesen, ívelve követi a tám-rendszer vonalát.

Lizi egyedül van, kinyitja körben az ablakokat, a patak felőli oldalra odasüt a nap. Az udvaron Géza-apu a lóval kínlódik. Hallatszik, amint vezényszavakat mond, és a végén elkanyarít valami érthetlent. Lizitől messze van az állat, maga a ház, a széles udvar választja el, a hangok hatására mégis érzi a szagát. Belesüpped egy fotelbe, egészen kicsire összehúzza magát, szemben a falon lévő hatalmas, aranykeretes tükörben olyannak látszik, mint egy nyolc-tíz éves kislány. Felkaccan a látványra, behunyja szemeit, szempilláin vibrál a fény, gondolataiban laza melegség árad el; elindul az idő vissza.

Most tíz éves. Nyár van. Géza egy hete kaszál. Naponta kijár a rétre. Ma vele kell menni, szénaforgatás lesz. Jobb lenne itthon maradni, igen nagy a hőség. Zörög a szekér, csapkodja a ló a farkát, úzi a rászálló legyeket. Géza alig mozdítja a gyeplőt, Lizi a szekér hátuljában ül. Amint mennek át a városon, belepírul, hogy most őt mindenki látja. Olyan ebben a szekérben, mint egy ágrólszakadt. Géza néha hátra pillant, büszke, hogy a lánya vele megy, Liziben feszít a pirulás mögött valami ősi érzés, és az, amit apja annyiszor emlegetett: ahol föld van, ahol állat van, ott él jól az ember. Szúr a nap. Legördülnek nyakán a verítékcseppek, vékony karjai feszítik a villát, eleinte könnyen, később darabosan, keservesen forgatva a száradó füvet. Szénaszag. Ló-szag. Szekérvykorgás. Por. Csíp az izzadság. Fájnak az izmok.

Átváltak a képek, talán, mert a szél behozza a friss levegővel a tavaszt. Épül Lizi első háza. Az apja építi, az öreg kőműves mester mellett kitanulta, semmiben se

alávalóbb ez a munka, mint amit bármelyik mester rakna. Csak a tető, arra kell. Az ács, az más műfaj.

Lizi vagy tizenhat éves, büszkén nézi a ház emelkedését, később örül az új bútornak, az anyja aztán tudja, mi kell, mindenből a kapható legjobbat, legszebbet veszi meg. Géza keveset szól, hallgat, mosolyog, mintha ezzel a csendes büszkeséggel indokolná, szó nélkül: látod! Megmondtam! Föld, állatok. Abból lesz minden – s kerges kezeivel kivesz egy szál cigarettát a dobozból, úgy fogja a papírdobozt, mintha nem cigaretta, de valami kincs lenne benne; kicsit előre hajolva áll; dereka egyre jobban jelzi a kopásokat. Lizi örül, reppennek az öröm gondolatai. Elfelejtí a szénaforogató viszkető s verítékét. Felzendül az összes nagyszülő elégedett öröme: ház, berendezés; és ebben a zengésben tovaszáll a túlfeszített izmok fájdalma, igazolódik a csípős izzadság. Így. Ez a módja!

Itt a fotelben annyira kicsinek, törékenynek érzi a testét, hihetetlen, hogy ez a kuporgó, fájó derekát, izületeit igazgató nő, akit a tükör mutat, ez ő, Perjési Elza.

Próbálja kihúzni magát, aztán feladja és visszaesik az előző tartásba. Kintről melegen suhan be a levegő, semmi nem sürgeti, hogy összegombolyodó helyzetéből felkeljen. Előtte a plüss bútorhuzat szálai egyenként látszanak és játszanak a napfényvel, meg-meglebben a függöny, ilyenkor változik a fény egy pillanatra, és változnak a gondolatok az asszonyban.

Elöl, fő helyen áll a sok minek, miért. Nehéz a hiányokat, csalódásokat betölteni. Állandóan elszabadulnak régi történések foszlányai. A legkíméletlenebb talán még az esküvő előtti. Ezt jobb elhessegetni, maga a döntés, az az alapvetően elhibázott. Akkor annyira tudta, miért Frédi a választott. Miért is? Mi

vitte, hajtotta, hogy ennek a férfinak a társasága, szava legyen fontosabb, mint a többi udvarlóé? Mennyire más lett volna az élet, ha nemet tud mondani, és nem ehhez a férfihez köti az életét. Vagy neki, Frédinek jobb lett volna egy másikat elvenni. Bár akkoriban egészen összeillő párnak látszottak. Az első egy-két év olyan reménytelei volt. Hol vannak ezek az emlékek? Mind megkopott, eltorzult, olyan, mintha nem történt volna meg, mintha mindez más valakinek az élete lenne; egy rokoné, vagy ismerőse, vagy talán egy könyvben olvasott asszonyé. Tisztán és hidegen tudja, ez mind az ő élete, mégis, a gyerekekkel kapcsolatban gyakran van olyan érzése, mintha ezekhez Frédinek semmi köze nem lenne, mintha semmi szükség nem lett volna a létezésükhöz a férfire. Valóság, és annak mássá lett érzete. Mint egy álom, egy kifordított regény, amiben a szereplők lebegnek a sosemvolt, és a megtörtént között.

Kinn döngve zárul a hátsó kapu, távolodva kopognak az aszfalton a lovak patái.

Kiszorulnak hamarost a fuvarozásból – suhan át Lizi fejében csak kósza mellékgondolatként a világ változásainak érzése; az idén egyre kevesebbet hívják az apát. Tele a város kisteherautókkal, a lovas szekerek ezekhez képest lassúak, bár rossz időben csak ezek jutnak be girbegörbe szűk, meredek, telkek közti utakra. S ebben a gondolatszálban belekomorul a szűkösebb jövő.

Frédi, mikor nem bírja a prést, kifakad, ritkán nyíltan, általában burkoltan fejezi ki elégedetlenségét. Az utóbbi időben megelégszik egy jól irányzott, előre megfontolt grimasszal, vagy alig érthetően kimondott utalással. Mikor Lizi az öregeknél főz, takarít, akkor a férj lebiggyesztett ajkakkal, kifejezéstelen arccal jár-ke, s amit alkalma van, mondja; ez is csak. Neked kell. Ostoba

majom. Minek még? – és ez még a jobbik szó. Volt olyan, ami azt firtatta, mikor hordják már rájuk a földet, Gézára és öreg Lizire. Akkoriban Lizi alig tudott mit felelni, görcsbe rándult a torka, berekedt, fuldoklott a megalázástól, a férj gondolatainak mérhetetlenül hideg, számító gonoszságától; aztán mikor megeredt a szava, kiabálás, átkokkal vegyes káromolás lett belőle, küldte Frédit, haza az anyjához. Az meg nem ment.

Hova is ment volna? Kérdi néha magából Elza, mikor megesik a szíve a férjen. Ebben az ellágyulásban nem sok köszönet lesz, előre érzi. Pedig vannak napok, mikor Frédi egészen normális. Saját maga szerint épp akkor nem, de a felesége szerint igen. Olyankor nyugodtabb a hangulat, van miről beszélni. Lizi, értékkel, állandóan összehasonlít, és lesi a hamisnak ható szavakat, figyeli a férfi minden mozdulatát; nem lehet kitörölni a sok hiába elültetett, korán letört hitet. Vajon ez, a mai csend, ez a bizalom mikor robban fel ismét és ismét? Mikor lesz egy pillanat alatt fontosabb, hogy elrohanjon a városba; mindjárt jövök – mondja, és az este hozza haza, egészen más hangulatban, és Liziben ekkorra felgyúlik a jól ismert tehetetlen düh; felszakad minden megtörtént baj, és ömlik, ordít a száján.

Mindig megfogadja. Soha többet nem emeli fel a hangját. Elég ritkán sikerül. Évekkel ezelőtt azt próbálta magában erősítgetni: nem fogok sírni. Sem mikor látja, se amikor napokig nincs itthon. Én nem engedhetem meg magamnak, hogy egész életemben e miatt az ember miatt sírjak. Egy könnyet sem ejthetek – ezt elérte. Szavak. Erős ingert érez kimondani, olyan hangosan, ahogy csak bírja, és az már rég nem érdekes, hogy hallja-e valaki.

Elveszett az időben az a takargató, mindent elrejtő, mindet jóvá tevő Lizi, akinek fontos volt, mit hallanak ki

az emberek. Lényegtelen lett a külvilág. Belül, a család történésein mit sem zavart az, hogy az utcában mit tudnak, mit hallanak.

Azon a régi, téli délutánon, mikor utoljára üldögélt Ancikánál, akkor merült fel benne, hogy Ancika hallhatja hangos veszekedéseiket; főleg az ő hangját, mert Frédi elejétől fogva vigyázott rá, hogy a leggorombább szavakat is halkán, finoman ejtse ki.

Aki távolabbról hallgatta őket, azt hihette; Lizinek van állandó idegrohama, és az a szegény férfi mennyit kibír mellette. Volt is ilyen suttogás a szomszédok között, aztán az évek során átfordult, és a valóság megismerése hallgatást, Lizi néha kikíváncozó panaszaira közönyös, semleges válaszokat adtak. Boros Sanyi néha megjegyezte: ennek – ilyenkor Frédire célzott – nem sok szava van ezeknél; arról hallgatott, hogy neki sincs már semmi tekintélye, és szava sincs a családjában, legalább olyan régen, vagy még régebben, mint a másik férfinak.

Lizi, Mariska halála előtti években gyakran járt át beszélgetni az asszonnyal. Gyerekkorban inkább Ancika, Vasóka társaságát kereste, azok közelebb voltak, olyan közvetlen volt átmenni a túloldalra, ahol mindig valami finomság fogadta. Megsimítja a nyakát, mozdulatával a gyerekkori két vékony varkocsot keresné, melynek fonata képzeletben, mintha ott lenne. Ancika szerette átfonni a copfjait, Vasónénitől minden tavasszal szalagot kapott, mikor az öregasszony hazajött, Pesten bő választék volt ilyesimből, itt a vidék, noha város, alig láttak ilyet. Mégis, nekik soha nem vallotta volna be kudarcait. Ezekben a nénikékben volt valami anyáskodó, szeretgető, de a legmélyebb dolgokhoz, ha beeláttak, nem mutattak érdeklődést, vagy valami hideg, fölényes mindentudást

sejtető mosollyal nyugtázták a hallottakat: hát a te dolgaid is csak így mennek. Lizi legalábbis úgy hitte, náluk óvatosnak kell lenni. A nyugodtnak látszó, kézimunkázgató asszonyokban érezhető ridegség, és titkolt ellenségesség lapult, amire ráérezett akkoriban.

Mariska más volt. Talán, mert annyit verte az Isten, ahogy sírásai közt néha kimondta. Nem ítélte. Ha lehetett, biztatott, vigasztalt.

Lizi hátán végigfut a hideg, ismét feléled benne az asszony halála. Az ő akkori idegállapota. Vajon mikor jut el oda, hogy megértő, nyugodt lélekkel szemlélje a körülötte levőket, hogy inkább imádkozni tudjon értük, mint hangosan ordítva kiabálni velük és maga ellen? Mariska inkább elsírta magát, mint rosszat mondjon. Honnan vette? Kitől tanulta? Hisz régen, más volt; mikor Bujáki nagyapával összekiabáltak, bizony pergett a nyelve; volt is harag, évekig nem köszöntek. Hozzá bizalmas volt, a régi harag ellenére. Mariska megváltozott. Arra se lehet fogni, hogy a bibliázás. Még azt se próbálta meg, hogy felhívja a figyelmét a hitre, amit magának választott. Néha megkérdezte: – Jársz-e a templomba? – és aztán meghallgatta a választ, ami gyakran kifogás volt; nincs idő, a gyerek, a házimunka, a mező...

Keveset ad a templom csendje, a szertartás után alig marad valami emelkedettség érzés, mire hazaér. Akkor sincs, mikor odaindul, s nem csillapodik, mire odaér; egyedül, általában mindig egyedül. Mint ahogy a gyerekek ügyében, a család hivatalos dolgaiban is állandóan maga járt; mint akinek nincs senkije – mondogatta magában, s meglepődött volna, hogy milyen sokan gondolják ugyanezt róla, akik nem ismerték őket közelebbről.

De most csak a csend. Csak az kellene. Hogyan kéne megtalálni a csendet? Legalább a csendet?

Milyen jó volt Mamának, még a halála előtti órákban is tudott imádkozni, olyan nyugalommal vette tudomásul az élet végét. A fekvéstől kialakult sebek fájdalmát. S életében az emberek dolgait. Honnan vette ezt a hitet?

Lizi előtt felrémlik, mikor elsőáldozó volt; aztán a nagylányosabb ruha, a fehér, suhanó kelme, amit bérmálásra varratott neki az anyja. Belecsúszik ebbe az emlékebe Frédi – hiszen nem is voltam annyira gyerek! – kiált fel Liziben a saját hangja. Tizennégy évesen bérmált. Frédi akkor húsz volt. A templom hátsó kapujánál, az utolsó padok mögött, abban a bizonytalan gyertyafényben, gyér, ablakból beszűrődő világosságban kivillan a férfi alakja. Onnan figyeli a vonuló, ünneplőbe öltözött gyerekhadat. Merően nézi Lizit.

Vajon, akkor is engem néz, ha anyám nem öltöztet úgy fel, hogy akkor senkinek nem volt szebb ruhája? S belejajdul a valamikori gond a ruha fodrainak emlékébe, a repdeső finom fehér tüll likacsaiba. Honnan vette ezeket az anyagokat öreg Lizi? Azokban a mindenben egyformára, szürkére nyomott években, mikor egy-egy amerikai csomag nagy kincs volt, s csak abban lehetett látni ilyen gyerekruha költeményeket; Katának volt ilyen, neki több is, a keresztanyja küldözgette Jersey-ből, persze mindenek felbontva az oldalán a varrás; a vám miatt, hogy ne vegyék újnak.

Vajon csak a ruha miatt? Vagy amit az öltözék sejtet a családról? Miért néz annyira melegen, villan fel ismét a gondolattal együtt Frédi hajdani tekintete.

Az asszony elalszik; álmoképeiben futva jön haza a híd felől, mögötte a város, a magas emeletes házak, a

kanyargó magánházas utcák; lábai alatt suhan a vörös vulkáni kövekből kirakott járda. Cikk-cakk minden lépés, oda-vissza, pergő suhanás, ahogy a talp minden kő helyét tudja, és a legsötétebb legködösebb estében is kikerüli a lyukakat, a félreálló járdalapot. Elsuhan Babérosiék krisztustövisfából nevelt kerítése, mögötte a szénaboglyákkal, valahol egyenletesen dobog egy ló lépése. Hazatalál, mint a lovak – hangzik valahonnan; aztán bútorok, bulvárlapok, magazinok képei; egy tágas veranda, hatalmas aranykeretes tükör a falon, egy zongora, az üvegablakok aprók, a fény sokszóvosan megtörve vetődik a falakra; mama régi fésülködőasztala, rajta egy gyöngyház nyelű hajkefe; az első tv, még valahol a hatvanas évek végén. Vonatfüty, a gőzmozdonyból kiszálló szenes gáz fanyar szaga, a füst, ami belecsapja apró kormányt a vonatablakon kihajoló arcába; Frédi, amint a pályaudvaron áll és integet neki, Lizinek; repdes a haja valakinek: ez a saját maga haja, derékig ér, ruhájának bő alja forog. Táncol. Frédi fáradhatatlanul forgatja elbűvölten a vékony deréktől, Frédi szeme olvadó, forró csillogás a szoknya alól kivillogó lábaktól; valahonnan ismét szekérsörgés, lovak patájának dobogása.

Felriad. Határozottan tudja, hogy véget vet kilátástalan életvitelének, s ez a gondolat nyugalommal tölti el. Mintha az álmok megsúgták volna, mi a célra vezető út.

Álmok. Rég elvesztek, ködös homállyal keveredtek a hajdani álmok. Álmok; álmokképek, az alvás üzenetei, amikre alig emlékszik. Ifjú házas korában álmodott egy pincében lévő szobáról, ami egyre lejjebb és lejjebb került a felszínhez viszonyítva, a végén ablaka sem volt, annak helyét is átláthatatlan romos falak foglalták el.

Akkor tudta, ott, abban az álomban, hogy ki fog találni abból a félelmetes, szorongásos érzést keltő helyiségből.

Milyen sokáig tart! – sóhajtva nyújtózik. – mégis megtaláltam, megvan a megoldás. Lépní kell. Igyekezní, míg apám bírja magát, mert aztán senkire nem számíthatok – mosolyog, csak maga elé; és hamarosan könnyű, egyenletes lélegzésű álomba suhan vissza.

Fordul a fény, élesen bevilágítja a szobát, Lizi becsukott szemén vibrálnak a sugarak.

Frédi csendesen lépked, zoknis lába zaj nélkül viszi át a szobán; magasan fogja meg a sötétítót, hogy az asszony szemébe vágó sugarakat lehetőleg zaj nélkül kirekessze. Áll egy darabig, és nagy csend lesz benne, ahogy az összekuporodva alvó Lizit nézi.

Hirtelen fáradtság árad szét a tagjaiban, a csend olyan furcsa, kintről behallatszik, ahogy az após a szekérrel zörög, mégis áthatolhatatlan valami szűri és rekeszti ki a zajt. Árad a fény, mozdul, rezeg a kint, a férfiben magyarázhatatlan, nem ide illő, nem hozzá illő csend van, ami nem oszlik. Egyre nő, akár egy kemény, rétegesen rakódó bevonat.

Folytatása következik.